

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-3-46-52>

УДК 792.96 : [374 : 373.29]

Макаренко Лілія Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету, м. Маріуполь, Україна, mkrnk22@gmail.com

ТЕАТР ТІНЕЙ У ГУРТКОВІЙ РОБОТІ З ПЕРШОКЛАСНИКАМИ

Стаття присвячена організації тіньового театру з першокласниками в гуртку на базі загальноосвітнього навчального закладу. Розглянуто особливості тіньового театру на екрані, подано методичні рекомендації з проведення репетицій і підготовки вистави. Запропоновано для впровадження у практику експериментальну програму гуртка «Чарівний тіньовий театр», що має на меті залучення дітей 6–7-річного віку до діяльності в тіньовому театрі, розвиток їхніх артистичних здібностей, а також перспективне планування занять гуртка, що розкриває теми, зміст і методи роботи з учнями.

Ключові слова: першокласники, гурткова робота, ляльковий театр, тіньовий театр, організація гуртка театру тіней.

«Театр – це чарівний світ. Він дає уроки краси, моралі і моральності. А чим вони багатші, тим успішніше йде розвиток духовного світу дітей».

Б. Теплов

Серед різноманітних форм навчання й виховання молодших школярів особливе місце посідає театр, що належить до синтетичних видів мистецтва, тобто об'єднує різні його види. У всі часи театр був великою цінністю, що визначав моральні, культурні та соціальні пріоритети. Його значення в житті суспільства обумовлено специфічними особливостями даного виду мистецтва (схема 1). Театральне мистецтво відіграє вагомий роль в естетизації соціального буття особистості, формуванні соціальної компетентності учнів основної і старшої школи за умови реалізації відповідних соціально-педагогічних настанов (В. Шахрай) [11, с. 363–402].

На значних можливостях театру в позакласній і позаурочній діяльності учнів наголошує О. Комаровська [4]. Вченою розкрито вплив театру на глядача як співтворця вистави, визначено осо-

бистісно-розвивальне значення сценічної самодіяльності, запропоновано технології виховання підлітків засобами театру. Про важливість педагогічного партнерства дорослих і дітей – педагогів і учасників театральної вистави – у

процесі різних видів сценічної творчості, зокрема, у музично-театральному дійстві, пише І. Лавриш [5].

Сучасні дослідники відзначають вагомий роль театру в житті кожної людини, вивчають виховний потенціал театральних мистецтв, досліджують проблему естетичного виховання учнів через різноманітні форми театральної творчості (В. Букатов, Є. Воропаєв, М. Дергач, О. Єршова, А. Капська, Л. Масол, Н. Миропольська, К. Чухман та ін.). Методичні аспекти роботи з дітьми різних вікових категорій та підготовка педагогів до її здійснення розробляються сучасними дослідниками: підготовка майбутніх вихователів до формування творчих умінь у старших дошкільників засобами театру мовленнєвої діяльності (Н. Сиротич), навчально-методичні матеріали до Модельної навчальної програми для першого класу (за ред. Гальчевської Н., Козак О., Товкало М., Волощенко О., Андрушко Л.), де розділ присвячено театральній діяльності учнів.

Низка сучасних науково-педагогічних досліджень стосується проблеми лялькового театру і його особливостей у розвитку дітей різного віку. Так, специфіку застосування лялькового театру як засобу музично-естетичного виховання молодших школярів у дослідженні розкриває І. Просандєєва [7] – дослідницею виявлено, що в ос-

Особливості театрального мистецтва

1. Театр – синтетичне мистецтво, що здійснює багатосторонній вплив на сприйняття глядача за допомогою акторського виконання, пластичного, кольорового, образотворчого, музичного рішень.

2. Театр – наочна форма художнього відображення життя, бо ідею й образ актор розкриває в процесі творчості, а співучасниками цього процесу є глядачі. Присутність глядачів у цей момент відрізняє сценічне мистецтво від решти його видів.

3. Театр – мистецтво дійства, притаманне всім видам і жанрам театрального мистецтва (у театрі ляльок – словесна й фізична дії, в опері – дія і музика, у балеті – дія з музикою і пластикою), тим самим збільшується його емоційний вплив на людину.

4. Театр – мистецтво колективної творчості, бо над виставою працює великий колектив (режисер, актори, художник, композитор, гример, костюмер та інші). Усі вони нерозривно пов'язані між собою, і лише в результаті спільної праці створюється вистава. Мета всіх, хто працює в театрі, – донести до глядачів зміст зображених подій.

Схема. 1. Специфіка театрального мистецтва

нові виховного потенціалу музичного лялькового театру в початковій школі є ряд цінностей: музично-творча активність дитини, самодіяльність, практична художня діяльність. Крім цього, дитяча театральна діяльність сприяє формуванню естетичного смаку молодших школярів, стверджує Л. Калініна, – дослідниця розглянула шляхи, форми й методи розвитку естетичного смаку молодших школярів у театральній діяльності в дитячих аматорських театрах ляльок в умовах дозволя [2].

Аналіз досліджень засвідчує значний педагогічний потенціал мистецтва театру ляльок та необхідність створення дитячих аматорських лялькових театрів у системі освітніх закладів різних типів: на базі загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів і закладів соціально-культурної сфери, – а це, своєю чергою, потребує розробки сучасних підходів, форм і методів роботи з дітьми. Тож метою даної статті є висвітлення особливостей тіньового театру на екрані, розкриття методичних рекомендацій щодо організації репетицій і підготовки вистави з першокласниками в умовах роботи гуртка на базі загальноосвітнього навчального закладу за авторською програмою, представлення орієнтовного календарного планування.

Театральна діяльність молодших школярів у загальноосвітньому навчальному закладі відбувається в рамках уроків мистецтва, гуртків, на святах, де практикуються різні форми роботи: інсценування казок, «крісло автора» (презентація вигаданої казки, оповідки, віршика), постановка дитячих опер і музичних казок у фольклорному й ляльковому, музичному театрах.

Ляльковий театр пропонується учням першого класу як перший із видів театру, що за своєю природою найбільше близький і зрозумілий їм. На сцені цього театру діти бачать знайомі й улюблені ляльки, іграшки та декорації, що нагадують ілюстрації з казок і книжок, тут все стає можливим і багато простору для фантазії та гри.

Шкільний театр робить життя молодших школярів яскравим і цікавим. Як зазначає С. Соломаха, участь школярів у самодіяльному театральному колективі створює найкращі умови для виявлення

й розвитку природних задатків, певних навичок, дає змогу відчувати насолоду в процесі творчості, пробуджує думку, виховує уяву, привчає бачити та відчувати прекрасне. На відміну від професійного театру, шкільний театр має більший вплив на учасників, а не на глядачів. Тому його головні розвивальні фактори знаходяться на підготовчому етапі роботи. Саме в цьому полягає педагогічна функція керівництва театральною діяльністю школярів [8].

З усіх видів лялькового театру виокремлюється тіньовий театр, що вивчався різнобічно, насамперед як культурний феномен (Л. Леві-Брюль, К. Леві-Стросс, Э. Тайлор, Д. Фрезер, Й. Хейзінга та ін.). У розробці цих аспектів Л. Башинська спиралася на дослідження Дж. Віко. Фундаментальною основою роботи послужили дослідження зв'язку західної та східної культур Л. Васильєва, Н. Конрада. Проблема традиційного східного театру тіней відображена в роботах О. Авдєєва, В. Дакруба, В. Крестовського, Ю. Кузеля, С. Кузнецової, В. Малявіна, С. Образцова, Г. Чукіної та ін. Походження східного театру тіней і особливості його виражальних засобів у роботах теоретиків та істориків театру ляльок представлено такими авторами, як Є. Деммені, С. Дрейден та ін. Аспект становлення європейського театру тіней висвітлено в роботах Т. Кузовчикової, Т. Ремі, І. Тресорукової. Дослідники осмислювали культурний контекст феномену, що сприяло освоєнню історико-культурних досліджень О. Білецького, В. Всеволодського-Гернгросса, Б. Голдовського, О. Куліша, В. Резанова, М. Семєвського та ін., присвячених театральній-видовищній культурі Росії XVII–XVIII ст. Теоретичну основу досліджень про розвиток тіньового театру, засвоєння, творчу переробку й оригінальну інтерпретацію східної тіньової традиції знаходимо у працях П. Симоніч-Єфимової, О. Федотова та ін.; культурно-історичні умови виникнення й поширення тіньових вистав на Близькому Сході, унікальна видовищна природа театру тіней описана В. Дакрубом. Систему виразних засобів вистави як спеціальної системи передачі змісту подано в дослідження М. Корольова, І. Соломоник та ін.

Попри значну кількість досліджень, відзначимо їх мистецтвознавчу спрямованість; менше досліджено методичний аспект – організація тіньового театру з дітьми різних вікових категорій, що викликає труднощі в педагогів, не готових до керівництва колективом учнів – учасників тіньового лялькового театру. Отже, практики потребують конкретних методичних настанов у роботі з учнями, починаючи з початкової школи. Зосередимося на учнях першого класу й організації роботи з ними в тіньовому театрі.

Загалом тіньовий театр, і зокрема поєднання світла й тіні під час вистави, захоплює першокласників (фото 1). Користь його значна: розвиваються навички дії з уявленими предметами, вміння імпровізувати, стимулюються уява і допитливість, з'являється мотивація творити, удосконалюється дрібна моторика. Більш того, театр тіней є профілактикою страху темряви в дітей. Театр тіней створює таку атмосферу, в якому навіть сором'язлива й невпевнена дитина виявляє бажання бути актором такої вистави.

Вистави за участю тіньового театру будуть ефективними в системі роботи з першокласниками за умов:

- наявності й розвитку уявлень та інтересу дітей до тіньового театру;
- опанування учнями правилами та прийомами показу тіньового театру;
- позитивного ставлення вчителя до ігор дітей у тіньовий театр.

У процесі театральної діяльності слід фрагментарно ознайомити дітей з фактами історії тіньового театру. Не варто надавати значний масив інформації, тільки найцікавіше. Вчитель може ґрунтовно поповнювати власні знання,

Фото 1. Демонстрація дійства в тіньовому театрі

адже історія становлення цього виду мистецтва приваблива. По-перше, цікаво дізнатися, що 26 червня оголошено Днем тіней на стіні як неофіційне свято. Історія тіньового театру в різних країнах різна. Можна відшукати багато цікавих фактів і на заняттях ознайомлювати з ними учнів, підсилюючи інтерес школярів до цього мистецтва.

В Європі проводяться спеціальні заходи, зокрема в м. Бурса (Туреччина) – щорічний Всесвітній фестиваль тіньових театрів. Ляльки є експонатами музеїв. Широко знаний в Україні та за її межами Київський Держаний музей театрального, музичного та кіномистецтва України періодично запрошує дітей на майстер-клас з театру тіней. На занятті діти різного віку вчать мистецтва виготовлення ляльок для тіньового театру, випробовують себе як актори тіньового театру у власній міні-виставі.

Розвинений в Україні і фестивальний рух лялькових театрів. Існують цікаві, різнопланові фестивалі в Ужгороді, Луцьку, Львові, Чернівцях, Івано-Франківську, де показують вистави різні колективи: народний аматорський Театр-студія «Данко» Центру художньої творчості Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (м. Київ); театр тіней VERBA SHADOW (м. Чернівці), який володіє технологією показу вистав у 3D, та ін.

Далі йтиметься саме про дитячий тіньовий театр і його особливості. На відміну від театру ляльок, де лялька виконує найрізноманітніші рухи, фігури тіньового театру можуть пересуватися лише по стіні або екрану. В ньому поєднуються зорові образи, художнє слово, спів і музика.

Перша форма – тіньовий ляльковий театр на екрані (з вирізаними силуетами персонажів). Виокремимо його особливості (за Т. Караманенко [3, с. 70]):

1) Силуети залишаються в тій позі, в якій їх зроблено, вони статичні й не змінюються, а отже пересуваються, не переступаючи ногами, не можуть сісти, нагнутись тощо. Тому в тіньовому театрі слід обирати сюжети, де не передбачаються складні рухи персонажів (наприклад, казку «Рукавичка»).

Для розширення можливостей створюють декілька силуетів одного персо-

нажа в різних позах і положеннях, наприклад: дівчинка з квітами, дівчинка з кошиком, дівчинка з котиком. Силует проводиться по екрану та ховається за бічною рамою, а потім звідти ж з'являється інший силует. Щоб глядачі розуміли, що це один і той же персонаж, у всіх силуетах дівчинки виділяють характерну рису або особливість костюма (бант на голові, капелюх). Для того, щоб порушити статичність силуету, використовують окремі додаткові його частини. Так, у казці «Колобок» в останній сцені лисиця висуває довгий язик, силует якого вирізаний окремо. Роблять силуети також із рухливими частинами (піднімається рука, нога, киває голова та ін.).

2) Характерною рисою тіньового театру є відсутність перспективи, глибини сцени. Силует повинен торкатися екрана, якщо ж його віддалити від екрана, то його тінь збільшується, контури стають нечіткими та розпливчатыми. Відсутність глибини на екрані та неможливість розташовувати силуети ближче чи далі, не дозволяє створювати декілька планів. У тіньовому театрі силуети розташовують тільки в площині екрана, тобто всіх на одній лінії.

3) Тінь маленького силуету пропадає на тлі тіні великого. Наприклад, тінь людини пропадає на тлі тіні будинку, тому важко показати дію в приміщенні, в кімнаті. Така особливість не властива жодному іншому театру. Декорації сцени розташовують тільки по краях екрана. Більша частина екрана залишається вільною, по ній рухаються силуети. При переходах силуетів проводять їх швидко один повз одного.

Щоб зацікавити та підготувати учнів до показу тіньового театру, варто подивитися мультфільми про те, як це весело – грати з тінями.

Наводимо основні поради з підготовки до показу вистави тіньового театру на екрані. (Примітка: першу виставу варто показати силами педагогів (учні виступають декораторами), а згодом учнів залучають до процесу підготовки і показу вистави).

І. Екран для тіньового театру – це сцена тіньового театру. Він складається з дерев'яної рами, на яку натягнута біла тонка тканина (батист) або напів-

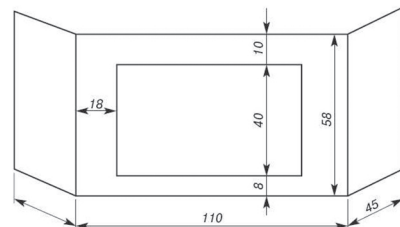

Фото 2. Екран тіньового театру

прозорий (цигарковий) папір. Уздовж верхньої частини рами, зверненої до глядачів, кріпиться легка завіса (фото 2). Екран ставлять на стіл між глядачами й лампою; можна закріпити його у відкритих дверях двох суміжних кімнат, між шафами або фізкультурними стійками [3, с. 69].

II. Світло. Лампу підвішують за екраном на відстані 1 м від нього, збоку, трохи вище верхньої частини екрана. Завдяки яскравому джерелу світла персонажі відтіняються на екрані. Іноді силуети підсвічують (вікно будинка заклеюють кольоровим целофаном).

III. Декорації готують з картону будь-якої щільності. Їх можна прикріпити до екрана кнопками, скотчем, скріпками або підвісити (птахів, метеликів, літаки) на гвіздках, вбитих у рамку екрана (декорації повинні щільно прилягати до нього).

IV. Тіньові фігури – «площинні ляльки» (фото 3). Силуети персонажів вирізають у профіль із щільного картону, внизу вони мають підставку у вигляді смужки. За неї беруть силует рукою, щоб вивести його на екран. Персонажі можуть кріпитися на паличках з-під морозива, пластикових трубочках для напоїв тощо. Підставка вставляється за картонну смужку екрана. Усі силуети бажано пронумерувати (коли і звідки

Фото 3. Персонажі тіньового театру

виводити їх на екран), пофарбувати чорною фарбою, щоб були більш контрастними та помітними. Якщо в персонажів є рухливі частини, то їх кріплять до силуету тонким дротом. Персонажі однієї казки мають бути виконані в одному стилі.

V. Вправи з силуетами (для педагогів і учнів):

- вправи з силуетом. Узяти силует за підставку, щільно прикласти його до бічної частини рами й вивести на екран. Силует має бути видний повністю (не занадто високо і не занадто низько). Рухати силуети слід тільки вздовж екрана, рівномірно, без ривків, опускання і підняття. Наприклад, бабуса йде повільно, дитина – швидко, жаба стрибає. Щоб вивести силует з екрана, його доводять до краю і заводять за бічну частину рами. Повороти силуету: силует віднімають від екрана, потім швидко обертають і відразу знову притискають до екрана, але вже іншим боком. Момент видалення силуету з екрана має бути короткий, і при цьому його не опускають і не піднімають;

- вправи з двома силуетами одночасно. Беруть по силуету в кожен руку й виводять їх на екран із протилежних сторін, один назустріч одному. Відстань між двома силуетами – 10 см під час розмови. Силует, що говорить, злегка рухається, щоб привернути до себе увагу глядачів;

- вправи за проведення силуету повз силует. Силует проводять повз інший силует дуже швидко.

VI. Репетиції. Спочатку в показі вистави тіньового театру беруть участь три педагоги:

- один сидить перед екраном, оголошує учням про початок і кінець вистави, пояснює, що їм покажуть у театрі, відкриває завісу, виразно та голосно читає за кожного персонажа (або тільки авторський текст);

- два інші педагоги за екраном управляють силуетами, визначають: з якого боку і які силуети виходять на екран; де зупиняються; що роблять і говорять; куди йдуть; хто та якою рукою бере силует чи веде його до кінця або передає іншому.

Читання тексту здійснюється одночасно з управлінням силуетами, рухи

та дії силуетів повинні узгоджуватися з текстом. Бажано, щоб вистава супроводжувалася музикою. Пожвавлювати виставу можуть музичні інструменти – барабан або дзвоник.

Театральний режисер М. Горвиць [1] наголошує на необхідності такої персона, як режисер, – це вчитель, який на репетиціях перебуває перед ширмою та слідкує, щоб тіні не перекривали одна одну тощо. Цікавим є прийомом взаємодії тіней з оповідачем. Наприклад:

- під час розповіді про персонажів казки, дія якої відбувається в лісі, на плече оповідача сідає пташка (силует-на тінь), оповідач на неї дме – і пташка відлітає;

- коли всі актори за ширмою одночасно реагують на слова оповідача – показують разом рухи (після слів оповідача: «І пішли вони в ліс», – усі актори зображують руками коливання гілок), відтворюють щось голосом (після слів: «І побачили kota», – усі актори починають нявкати);

- образ оповідача завжди має бути пов'язаний із сюжетом вистави: якщо це казка – бабуса або дідусь тощо.

VI. Вистави. Вистави можна провести у формі концерту: перший варіант – усі групи дітей показують вистави на одну тему; другий варіант – усі групи показують вистави на різні теми. Учням буде цікаво порівняти свій виступ із виступом однокласників. Можна запропонувати по-особливого представити свій показ або вигадати приказку.

Друга форма тіньового театру: тіньовий театр рук, або пальчиковий тіньовий театр, – образ персонажа створюється тінню від певної комбінації пальців (фото 4).

Для вистав такого театру світло повинно падати прямо на стіну, а лампа розташовуватися за 2–3 метри від сті-

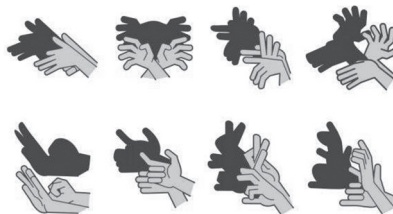

Фото 4. Утворення тіней з допомогою пальців рук

ни на висоті рук. Головне, щоб глядачі добре бачили тіньові силуети на екрані й водночас не дуже високо піднімали голову. Якщо тримати руку ближче до лампи – тінь буде більшою. Якщо відвести руку далі від лампи й наблизити до екрана, – тінь стане виразнішою, чорнішою і меншою.

На початковому етапі діти вправляються виконувати статичні фігури біля стіни, щоб тінь від голови і плечей не загорджувала тіні від рук. Щоб утворити на стіні тінь тваринки чи предмета, діти вчать складати руки, як показано на малюнках, запропонованих учителем; тренуються у виразному показі різних персонажів, виконуючи комплекси вправ пальчикової гімнастики. Більш складними є вправи з утворення тіней у динаміці: коли поворушити одним пальцем чи двома, тінь цуцика відкриє рот (загавкає), зайченя замахує лапками, птиця – крилами. Якщо на палець надіти ковпачок із паперу, то вуха зайчика стануть довші, дзьобик птаха – виразніший тощо (фото 5). Учитель може зробити картотеку образів ручних тіней, запропонувати учням презентацію чи відеовиставу дійових осіб пальчикового театру тіней.

Показ можна супроводжувати віршиками, розіграти невеличкі сценки з двома персонажами («собака» гавкає, а «коза» буцається та ін.), а також імпровізувати по тексту. Вчитель добирає репертуар (байки, казки, оповідання).

Третя форма – «живий» тіньовий театр. Виокремилася в середньовічній Іспанії, коли деякий час артистам було заборонено виходити на сцену, а тому вони виступали за ширмою. Відтоді театр з використанням тіней живих лю-

Фото 5. Утворення тіней з допомогою пальців і підручних матеріалів

Додаток 1. **Експериментальна програма занять гуртка «Чарівний тінювий театр» для учнів першого класу**

№ п/п	Програмна тема	Тема заняття	Зміст, методичні прийоми
1	Історія виникнення тінювого театру	Що таке тінювий театр?	1. Читання вірша «У дитячому театрі» (Н. Забіла) з наступним обговоренням. 2. Знайомство з легендою про виникнення тінювого театру та поняттями «ляльковий театр» і «тінювий театр». 3. Перегляд мультфільмів із наступним обговоренням: «Лунтик і його друзі»; «Фіксики: тінювий театр». 4. Малювання предмета театрального реквізиту.
2	Екскурсія до театру (відеоперегляд)	Вистава починається	1. Ознайомлення з назвою, змістом вистави. 2. Нагадування правил поведінки в театрі. 3. Перегляд вистави.
3	Найкраща вистава	Після вистави	1. Обговорення переглянутої вистави, обмін враженнями. 2. Написання спільного (вчителем і дітьми) відгуку про переглянуту тінюву виставу. 3. Ознайомлення з професією актора тінювого театру. 3. Відгадування кросворду «Театр», ребусу «Тінь». 4. Малювання декорацій, персонажів переглянутої тінювої вистави.
4	Цей чарівний світ тінювого театру	У гості до тінювого театру	1. Знайомство з особливостями різних видів тінювого театру (ляльковий тінювий театр, тінювий театр рук, «живий» тінювий театр). 2. Перегляд мультфільмів із наступним обговоренням: «Принц і принцеса», «Дракон і принцеса» (М. Осело). 3. Розглядання репродукцій картин із наступним обговоренням: Фердинанд Лойє де Пюгоде, «Театр тіней, кролик» (фото 8); Адам Еморе Олбрайт, «Тіні від руки» (фото 9). 4. Перегляд відеовистави тінювого театру рук на стіні (за вибором учителя). 5. Перегляд відео тінювої вистави у виконанні дітей (за вибором учителя).
5	Сцена для тінювого театру	Екран для тінювого театру	1. Зовнішнє та внутрішнє оформлення екрана. 2. Розташування екрана між глядачами і лампою.
6	Декорації тінювого театру	Для чого потрібні декорації?	1. Роль декорацій у постановці. 2. Виготовлення необхідних декорацій. 3. Кріплення декорацій на екрані.
7	Світло в тінювому театрі	Для чого потрібно світло?	1. Визначення джерела світла.
8	Силуети тінювого театру та управління ними	Чарівні силуети тінювого театру	1. Знайомство з: - силуетами тінювого театру; - «секретами» поводження силуетів на екрані. 2. Виготовлення силуетів тінювого театру для вистави. 3. Вправлення з силуетами на екрані. 1. Знайомство з силуетами тінювого театру рук. 2. Вправлення з тінями, отриманими за допомогою рук. 1. Знайомство з силуетами «живого» тінювого театру. 2. Вправлення різних фігур за допомогою засобів образної виразності (поз, жестів, пантоміми).
9	Робота над постановкою вистави тінювого театру	Робота «за столом»	1. Знайомство дітей зі змістом п'єси. 2. Колективне обговорення образів п'єси, конфліктів, взаємин між персонажами. 3. Поділ п'єси на епізоди та придумування їм назв. Переказ епізодів п'єси дітьми. 4. Розподіл і розучування ролей. 5. Робота над окремими епізодами з учнями. Знаходження потрібної ходи персонажа. 6. Робота вчителя з ведучим над текстом, виразністю мовлення, пошук потрібних інтонацій, виявлення мовних характеристик персонажів (вимовляти репліки плавно, розтягуючи слова; дуже швидко, емоційно; повільно, упевнено; сварливо, сердито тощо). 7. Бесіда з групою дітей-«художників» про персонажів, декорації, які потрібно виготовити для вистави.
		Робота «у вигорідках»	1. Обговорення опорних точок композиції на екрані, де відповідно прикріплені виразні деталі декорацій. 2. Колективне обговорення з учнями-акторами мізансцен. 3. Індивідуальне відпрацювання учнями-акторами ляльководіння на екрані
		Репетиції на екрані	1. Репетиції дітей-акторів на екрані з кожним персонажем окремо. 2. Репетиції дітей-акторів на екрані окремих епізодів п'єси. 2. Завершальні репетиції дітей-акторів на екрані всієї вистави. 3. Малювання «художниками» афіші. 4. Виготовлення театральних «програм».
10	Прем'єра вистави	Постановка вистави тінювого театру	1. Виступ із виставою тінювого театру перед глядачами на тематичному заході.
11	Висновок про проведення заходу	Враження після вистави	1. Гра-інтерв'ю «журналістів» з «акторами» після вистави. 2. Колективний аналіз виступів. 3. Написання замітки у шкільну газету. 4. Організація фотовиставки «Ми граємо у тінювий театр».

Фото 6. «Живий» тіньовий театр

дей для показу вистави став називатись «іспанськими тінями».

У сучасному світі театр тіней «живих» людей отримав друге життя: з допомогою своїх гнучких і спритних тіл актори зображують певну фігуру, яка статично переходить в іншу. Для таких фігур може знадобитися від одного до десяти акторів. Відомим театром тіней в Україні є «VerbaShadowShow», м. Чернігів (фото 6).

Щоб організувати такий театр у школі, насамперед виготовляють екран. Для великої ширми потрібні дві опори, до яких кріпиться полотно (простирадло), зверху і знизу якого вставлені металеві трубки. Джерело світла має бути потужнішим (наприклад, прожектор).

У виставі тіньового театру використовують мінімум реквізиту і декорацій. Не потрібні спеціальні костюми персонажів, а лише підручний матеріал. Наприклад, бороду чи корону виготовляють з паперу, а тінь буде, як від справжньої. Можна доповнювати або деформувати форми людського тіла: подовжити пальці, ніс та ін.

Вистави для учнів початкових класів мають бути обмежені в часі. Тому для сценарію обирають найпростіші сюжети з двома-трьома персонажами і нескладними віршованими текстами.

Вчитель слідкує, щоб діти грали біля самого екрана. Дія може передаватися через зміну окремих комбінацій, композицій із яскраво вираженим рухом, положенням фігур.

У виставі діти не використовують міміку. Головне – це мова тіла, тобто у тіньовому театрі грає тіло. Репетиції відразу проводять на екрані. Діти вчаться виконувати статичні і рухливі пози під час читання загадок («зайчик», «ялинка», «цибуля» та ін.).

Найскладніший етап роботи – створення пластичних етюдів (фото 7). Це короткі вистави з музичним супроводом

Фото 7. Етюди в тіньовому театрі

або з поетичною декламацією, в яких поєднуються ритміка, пантоміма і мистецтво театру тіней. Спочатку учні ознайомлюються з музикою чи поетичним текстом. Може бути й інсценування пісні: вчитель проводить бесіду про зміст пісні, засоби образної виразності (поза, жести, пантоміміка). Потім музику або текст поєднують з різними рухами («метелик», «ялинка», «дерево»). Діти прислуховуються до музики, змісту пісні та виконують елементарні рухи, пози.

Далі учні знайомляться з власною тінню. Для того, щоб створити незвичайні, фантастичні образи, їм пояснюють і показують різні варіанти перебування за великим екраном. Так, щоб показати на екрані велетня або великий предмет, слід відійти далі від екрана. Якщо ж персонаж маленький – навпаки наблизитися до екрана. Учні спершу можна запропонувати відеопоказ вистави тіньового театру у виконанні дітей.

Нами було розроблено експериментальну програму гуртка «Чарівний тіньовий театр» для першокласників, розраховану на один рік навчання (Додаток 1). Завдання гуртка: розширити уявлення учнів 6–7-ми років про тіньовий театр; розвинути артистичні здібності, виконавські вміння, театральні навички; удосконалювати звукову культуру мовлення; створити умови для розвитку мистецько-творчої активності дітей.

Висновки. Театр тіней є унікальним. Це один із найоригінальніших видів театального мистецтва, популярна забава і дітей, і дорослих. Тіньовий театр розвиває уяву і допитливість в учнів, які прагнуть досягнути природу такого явища, як поява тіні; є одним із варіантів розвитку дитячої моторики, творчих здібностей, вміння спілкуватися. Науковці й педагоги вбачають у ньому ефективний засіб педагогічного впливу на розвиток особистості дитини.

1. Мистецтво тіньового театру має тривалу історію становлення, він зародився в Азії та розвивався в багатьох країнах світу (Китай, Тайвань, Франція, Індія, Індонезія, Малайзія, Туреччина, Україна та ін.).

2. Класифікують три різновиди театру тіней, персонажами яких є: силуетні тіні (тінь відкидають спеціально вирізані фігурки); ручні тіні («грають» пальці актора); живі тіні (тінь відкидає людина цілком). Унікальною рисою театру тіней є умовність образотворчих засобів. Тіньова фігура може трансформуватися, змінюватися на екрані на очах у дітей, що дає їм можливість дофантазувати, домріяти побачене.

3. Робота з першокласниками в театрі тіней передбачає такі етапи: ознайомлення з одним із видів театального мистецтва – тіньовим театром і його різновидами, «акторське» тренування, практична театралізована діяльність, прем'єра вистави.

4. Одним із варіантів організації роботи з дітьми є експериментальна програма занять гуртка «Чарівний тіньовий театр» (для учнів першого класу), що передбачає: - ознайомлення дітей з історією виникнення та різновидами

Фото 8. Фердинанд Лойє де Пюгоде, «Театр тіней, кролик»

Фото 9. Адам Емори Олбрайт, «Тіні від руки»

тіньового театру, перегляд вистав та ін.; - виконання вправ на проведення силуетів на екрані тіньового театру, вправ на рухи тіней від рук на стіні, вправ на виконання різних фігур дітьми за допомогою засобів образної виразності (пози, жести, пантоміми); - репетиційний процес (робота «за столом», «у вигородах», репетиції на екрані); - постановку вистави.

Подальших досліджень потребує розробка програм гурткової роботи з учнями початкової, основної школи та методичних рекомендацій для вчителів різних освітніх закладів із залучення дітей до участі у виставах театру тіней.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Как поставить спектакль : веб-сайт. URL: <https://arzamas.academy/materials/1580>.
2. Калініна Л. А. Развитие эстетического вкуса младших школьников у деятельности аматорского детского театра льялок : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06. Київ, 2007. 19 с.
3. Караманенко Т. Н. Кукольный театр в детском саду. Москва : Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1960. 100 с.
4. Комаровська О. А. Театр і школа: виховують одностудію. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 92 с.
5. Лавриш І. М. Дорослі й діти: партнерство у сценічній творчості. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 1 (91). С. 51–54.
5. Навчально-методичні матеріали до Модельної навчальної програми для першого класу / за ред. Гальчевської Н., Козак О., Товкало М., Волощенко О., Андрушко Л. 2017 : веб-сайт. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Tyzhden-10_Teatr-pdf-1.pdf. – (дата звернення 07.01. 2020).
6. Онофрійчук Л. М. Історичний досвід використання театру у вихованні особистості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка* : веб-сайт. URL: <http://www.stattonline.org.ua/pedagog/104/17790-istorichnij-dosvid-vikoristannya-lyalkovogo-teatru-u-vixovanni-osobistosti.html>.
7. Просандеева И. В. Кукольный театр в системе музыкально-эстетического воспитания младших школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2010. 18 с.
8. Соломаха С. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 1995. 24 с.
9. Творчий розвиток особистості засобами мистецтва : навчально-методичний посібник / за ред., передмова Н. Г. Ничкало. Чернівці : Зелена Буковина, 2011. С. 157.
10. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання : навчальний посібник / Н. Миропольська, С. Ничкало, В. Рагозіна, Л. Хлебникова, В. Шахрай. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. С. 65.
11. Шахрай В. М. Формування соціальної ком-

петентності учнів основної і старшої школи засобами театральної мистецтва : монографія. НАПН України, Ін-т проблем виховання. Біла Церква : Пшонківський О. В., 2016. 402 с.

References:

1. Kak postavty spektakl [How to stage a performance]. Retrieved from: <https://arzamas.academy/materials/1580>
2. Kalinina, L. A. (2007). Rozvytok estetychnoho smaku molodshykh shkoliariv u diialnosti amatorskoho dytiachoho teatru lialok [Development of the aesthetic taste of primary students in the activity of amateur children's puppet theatre]. (Dissertation Abstract, Kyiv).
3. Karamanenko, T. N. (1960). Kukulnyi teatr v detskomu sadu [Puppet theater in kindergarten]. Moscow: Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatelstvo Ministerstva Prosveshcheniia RSFSR.
4. Komarovska, O. A. (2006). Teatr i shkola: vykhovuiut odnodumtsi [Theater and school: Educating like-minded people]. Nizhyn: TOV «Vydavnytstvo «Aspekt – Polihraf».
5. Lavrysh, I. M. (2019). Dorosli i dity: partnerstvo u stsenichnii tvorchosti [Adults and children: Partnership in stage creativity]. *Mystetstvo ta Osvita*, 1 (91), 51–54.
5. Halchevska, N., Kozak, O., Tovkalo, M., Voloshchenko, O., & Andrushko, L. (Eds.). (2017). Navchalno-metodychni materialy do Modelnoi navchalnoi prohramy dlia pershoho klasu [Educational-methodical materials to the Model curriculum for the first grade]. Retrieved from: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Tyzhden-10_Teatr-pdf-1.pdf
6. Onofriichuk, L. M. Istorychnyi dosvid vykorystannia teatru u vykhovanni osobystosti. In *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Retrieved from: <http://www.stattonline.org.ua/pedagog/104/17790-istorichnij-dosvid-vikoristannya-lyalkovogo-teatru-u-vixovanni-osobistosti.html>
7. Prosandeeva, I. V. (2010). Kukulnyi teatr v sisteme muzykalno-esteticheskogo vospitaniia mladshikh shkolnikov [Puppet theatre in the system of musical and aesthetic education of primary students] (Dissertation Abstract, Moscow).
8. Solomakha, S. O. (1995). Pidhotovka maibutnix uchyteliv pochatkovykh klasiv do kerivnytstva teatralnoiu diialnistiu molodshykh shkoliariv [Preparation of future primary school teachers to manage primary students' theatrical activity]. (Dissertation Abstract, Kyiv).
9. Nychkalo, N. H. (Ed.). (2011). Tvorchyi rozvytok osobystosti zasobamy mystetstva [Creative development of personality by means of art]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna.
10. Myropolska, N., Nychkalo, S., Rahozina, V., Khliebnykova, L., & Shakhrai, V. (2006). Uroky khudozhno-estetychnoho tsykladu v shkoli: navchannia i vykhovannia [Lessons of artistic and aesthetic direction in school: Teaching and education]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
11. Shakhrai, V. M. (2016). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi i starshoi shkoly zasobamy teatralnoho mystetstva [Formation of social competence of students of primary and high school by means of theatrical art]. *Bila Tserkva: Pshonkivskyi O. V.*

Макаренко Лилия Васильевна, кандидат педагогических наук, доцент кафедры дошкольного образования Мариупольского государственного университета, г. Мариуполь, Украина, mkrmk22@gmail.com

Театр тіней в кружковій роботі з першокласниками

Стаття присвячена організації теневого театру з першокласниками в кружці на базі всеоб'єднаної загальної середньої школи. Розглянуті особливості теневого театру на екрані, розкриті методичні рекомендації по організації репетицій і підготовки представлення з першокласниками. Предложена для внедрения в практику экспериментальная программа кружка «Волшебный теневой театр», имеющая целью привлечение детей 6-7-летнего возраста к деятельности в теновом театре, развитие их артистических способностей, а также – перспективное планирование занятий кружка, раскрывающее темы, содержание и методы работы с учениками.

Ключевые слова: першокласники, робота кружка, кукольний театр, теновий театр, організація кружка театру тіней.

L. V. Makarenko, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Preschool Education, Mariupol State University, Mariupol, Ukraine, mkrmk22@gmail.com

Shadow Theater in extracurricular activity with first graders

The article is devoted to the organization of a shadow theater with first graders in extracurricular activity in comprehensive educational institution. The features of theatrical art, modern research on the important role of theatrical art in the life of children, which contributes to the aesthetic education of students through various forms of theatrical creativity, have been presented. Specific aspect of the research as puppet theater and its peculiarities in the development of children of different age has been specified, as well as the art-oriented work and the methodical aspect – organization of the shadow theater with children of different age categories.

The author gives brief facts of history of the shadow theater (origination in Asia, development in many countries of the world). There are three types of shadow theater: silhouette shadows (when the shadow casts specially cut figures), live (shadow casts the whole person) and hand shadows ("play" the actor's fingers). The distinctive feature of all these types of shadow theater is conditionality of visual means.

The features of the on-screen shadow theater and its basic tips for the first graders have been discussed. In addition, the author offers guidelines how to organize the shadow theater with first graders using hands (finger-shadow theater). The organization and staging of a "live" shadow theater with children of 6–7 years were separated. The attention is paid to the scenario and the most difficult stage of the work – the creation of plastic sketches in the "live" shadow theater.

The experimental extracurricular program of the "Magic Shadow Theater" has been proposed for children of 6–7 years of age in the activity of the shadow theater, the development of pupils' artistic abilities, as well as the perspective planning of the themes and teaching methods.

Key words: first-graders, extracurricular activity, puppet theater, shadow theater, organization of shadow theater.

Стаття надійшла до редакції 20.01. 2020 р.